

UDK 37:331.109.32:050(497.4)"1918/1941"

1.02 Pregledni znanstveni članek

Prejeto: 15. 5. 2019

Tatjana Hojan*

Slovenski pedagoški časopisi o stavkah med letoma 1918 in 1941

The reporting in the Slovenian pedagogical press about the strikes between 1918 and 1941

Izvleček

Prispevek opisuje, kaj so naši takratni pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list in Popotnik med letoma 1918 in 1941 pisali o stavkah. Te so bile učiteljske, profesorske, dijaške, starševske in stavke drugih poklicev v naših krajih in v tujini.

Večkrat so s stavkami samo zagrozili, včasih pa jih tudi izvedli. Oblasti so večinoma upoštevale zahteve stavkajočih in jih izpolnile. Prispevek je kronološko nadaljevanje iz prejšnje številke.¹

Abstract

The article describes what the pedagogical newspapers Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list and Popotnik wrote between 1918 and 1941 about strikes involving teachers at various levels, students, parents and other professions in Slovenia and abroad.

Frequently, strikes were only threatened, but sometimes also carried out. Most often, the authorities listened to the strikers' demands and fulfilled them. The article is a chronological continuation of the one published in the previous issue.

Ključne besede: stavke, »štrajki«, učiteljstvo, dijaštvo, starši

Key words: strikes, teachers, students, parents

Učiteljske in profesorske stavke na Slovenskem

Učitelji na Kranjskem so načrtovali 5. septembra 1918 v Ljubljani shod, za katerega so pripravili resolucije, v katerih so zahtevali stoo odstotno vojno draginjsko doklado in regulacijo učiteljskih plač. Shod je bil prepovedan, ker pa je bila prepoved v časopisju objavljena prepozno, so se učitelji vseeno zbrali. Udeležencev

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

1 Tatjana Hojan, Slovenski pedagoški časopisi o stavkah do leta 1918, *Šolska kronika*, 27, 2018, št. 3, str. 61–80.

na shodu je bilo okrog tisoč in se kljub opozorilom policistov niso hoteli raziti. Sklenili so, da hočejo imeti svoje zahteve uresničene do 15. septembra, drugače bodo stavkali. Razšli so se v sprevedu po ljubljanskih ulicah in prepevali domoljubne pesmi. V poročilu o shodu je zapisano, da tako »veličastne, tako resne, tako dostojne manifestacije učiteljstva Ljubljana še ni videla«.²

V naslednji številki Učiteljskega tovariša so zapisali, da je shod, čeprav prepovedan, dosegel vsaj delen uspeh. Vlada se je ustrašila stavke in hotela preprečiti »ta evropski kulturni škandal« in sklenila, »da dobi učiteljstvo 1. oktobra z mesečno plačo vred izplačano draginjsko doklado v izmeri 90%«. Učiteljstvo pa je predlagalo deželnemu odboru, naj po 1. oktobru izplača še deset odstotkov, in upalo, da bo prošnja uslišana.³

Učiteljski list, glasilo Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev v Trstu, je objavil več prispevkov o stavkah. Že v prvi številki glasila so pisali o stavki tržaških učiteljev. Italijanski učitelji, ki so bili člani Unione magistrale triestina, so začeli stavkati 3. februarja 1919. Zahtevali so povišanje plač za dvesto lir in enkratni prispevek v višini enomesečne plače (13. mesec). Oblast je njihove zahteve sprejela le delno. Slovenski učitelji iz tržaške okolice niso mogli sodelovati pri tej stavki, ker o njej niso bili pravočasno obveščeni. Komisija za določanje podpore je sklenila, da prejme vsak učitelj za enkrat 52 odstotkov svoje decembrske mesečne plače.⁴

Poročilo o tej stavki je objavil tudi Učiteljski tovariš⁵ pa tudi, da se je 13. aprila 1920 končala, ker je bila vlada prisiljena postaviti v proračun za leto 1920 znesek 13 milijonov lir.⁶

O uspehah te stavke so pisali v juliju istega leta. Zmaga, ki jo je društvo U. M. T. razglašalo, se je precej razkadila, zato je bilo treba znova v borbo. Oblast je namreč odlašala z ustanovitvijo učiteljskega razsodišča, ki bi imelo pravico sodelovati pri uradnih učiteljskih imenovanjih. Delitev učiteljskih moči se je maščevala učiteljem samim, zato je morala nastopiti socialistična skupina, ki ima za seboj vse člane Delavske zbornice. Zato pozivajo učiteljstvo, naj vstopi v to organizacijo. Uspeli so v tem, da je bilo ustanovljeno učiteljsko razsodišče v zadevi uradnih imenovanj.⁷

V Učiteljskem tovarišu je bilo objavljeno zelo podrobno poročilo o občnem zboru sežanskega učiteljskega društva. Ta je bil 30. januarja 1919 in na njem so sklenili, da pošljejo brzojavko »governatoratu« v Trst. V njej so zahtevali, da se jim v osmih dneh izplačajo draginjske doklade za leto 1918 obenem s plačo za tri mesece, sicer bodo začeli 7. februarja stavkati. Komisar jim je obljubil delno izpolnitev zahtev, a oni so vztrajali pri prvotni zahtevi, zato jim je to obljubil do

2 Shod kranjskega učiteljstva—prepovedan! *Učiteljski tovariš*, 58, 1918 (6. 9.), št. 19, str. 1–2.

3 Kranjskega učiteljstva boj za kruh. *Učiteljski tovariš*, 58, 1918 (20. 9.), št. 20, str. 1.

4 Štrajk učiteljstva v Trstu. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 1, str. 4.

5 Štrajk učiteljstva v Trstu. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (11. 3.), št. 10, str. 4.

6 Štrajk v Trstu. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (22. 4.), št. 16, str. 4.

7 Čudna zmaga. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 10, str. 4–5.

16. februarja. Tako so opustili izvedbo stavke, vendar jim ni uspelo obvestiti vseh članov društva, zato so nekateri začeli 7. februarja stavkati. Hoteli so jim razpustiti društvo, vendar so dobili plače in draginjske doklade. Poročilo se je končalo: »Ugnali nas niso. Borili se bomo do skrajnosti!«⁸

Učiteljski tovariš je v zadnji številki leta 1919 pisal o stavkah v Istri. Učiteljstvo je pričelo stavkati, ker jim vlada ni izpolnila obljube o povišanju službenih prejemkov. Prosvetno ministrstvo v Rimu je zavrnilo vse njihove zahteve. Na učiteljski skupščini v Pazinu so sklenili, da začno 2. decembra stavkati. Stavko je vodil Odbor za varovanje učiteljskih interesov za Istro v Pulju pod vodstvom Slovenskega učiteljskega društva za Istro.⁹

Februarja 1920 je v Učiteljskem tovarišu poročilo, da je konec učiteljske stavke v Istri, ker je sporazum, ki so ga sklenili na seji 11. januarja, dosežen. Pouk naj se takoj prične.¹⁰

Obljubljeno je bilo, da bo s 1. februarjem izvršena regulacija plač in bodo nakazani prejemki. Vendar jih do tedaj niso dobili, draginja pa je naraščala.¹¹

Učiteljski tovariš je aprila 1920 poročal o številnih stavkah učiteljstva na zasedenem ozemlju. Plače niso dobili v vseh okrajih, zato so v Pulju stavkali dva dni, v Gorici pa en dan.¹²

Stavko so pripravljali tudi učitelji v Furlaniji. O tem so razpravljali na zborovanju furlanskega učiteljskega sindikata v Gradiški 3. oktobra 1920. Zahteve za izboljšanje svojega položaja so dostavili odgovornim oblastem, a niso prejeli odgovora. Podprli sta jih tudi Delavska zbornica in socialistična stranka. Sklenili so se povezati tudi z nacionalistično stranko U. M. I. v skupnem boju za učiteljske pravice.¹³

Zveza srednješolskega učiteljstva Julijske Benečije je pred novim letom 1920 objavila sklepe, ki so jih sprejeli na zborovanju učiteljev srednjih šol 14. decembra 1919 v Trstu. Suplenti že od septembra niso dobili plač; zahtevali so minimalno plačo šeststo lir. Pozvali so generalni civilni komisariat, da to uredi, sicer bodo začeli 7. januarja stavkati. Tudi slovenski profesorji idrijskih srednjih šol so jih sklenili podpreti.¹⁴

Ti so ponovno stavkali naslednje leto. Na zborovanju 8. decembra 1920 so sprejeli resolucijo, ki je postavila vladi ultimatum za odgovor na ekonomske zahteve, ki so jih ji predložili 11. novembra. Zahtevali so povišanje plače na šeststo lir mesečno za vse učiteljstvo brez razlike, kajti »ekonomske razmere srednješolskih učiteljev so resnično tragične«. Vladni odgovor je bil žaljiv za profesorje, zato so začeli 11. de-

8 Sežansko učiteljsko društvo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (28. 2.), št. 9, str. 2.

9 Stavka istrskih učiteljev. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (31. 12.), št. 44, str. 5.

10 Konec učiteljskega štrajka v Istri. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (4. 2.), št. 5, str. 4.

11 Ureditev učiteljskih plač v Istri. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (3. 6.), št. 22, str. 4.

12 Nove plače in večni štrajki. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (29. 4.), št. 17, str. 4.

13 Štrajk učiteljstva v Furlaniji? *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 16, str. 4.

14 Josip Pahor: Zveza srednješolskega učiteljstva Julijske Benečije. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (28. 1.), št. 4, str. 5. Podpis: —r.

cembra vsi državni profesorji stavkati. Pridružili so se jim tudi deželni profesorji in učitelji na drugih zavodih, kjer so bili enako plačani. Tudi kasnejših predlogov vlade niso sprejeli in 24. decembra sklenili pretrgati vsako zvezo z vlado.¹⁵

O tej stavki je pisal tudi Učiteljski tovariš in poudaril, da so se stavki pridružili tudi srednješolski profesorji v Idriji in Tolminu.¹⁶

Učiteljski tovariš v zadnji številki 1920. leta je spet pisal, da so že tri tedne zaprte vse srednje šole v Julijski Benečiji, tako v Kopru, Gorici, Gradiški, Pulju, Rovinju in na Lošinju, razen mestne srednje šole v Trstu in italijanske deželne gimnazije v Pazinu.¹⁷

Decembra 1920 je vlada je znova poslala profesorjem svoje predloge, ki so jih začasno sprejeli, in pouk se je spet pričel 3. januarja 1921.¹⁸

Stavkali so tudi učitelji na meščanskih šolah v Trstu. Ker magistrat ni ugodil njihovim zahtevam, so začeli stavkati 11. decembra 1920. Hoteli so biti v isti skupini kot uradniki z visokošolsko izobrazbo, ker ima izpit za meščanske šole enako vrednost kot izpit na univerzi. Šolska oblast se je nato sporazumela z učitelji in izvolila komisijo, ki bo zadevo proučila in nato določila vrednost meščanskih izpitov.¹⁹

S stavko so zagrozili tudi italijanski učitelji na Goriškem in v Istri. Društvo Unione Magistrale Nazionale je marca 1921 poslalo deželni vladi spomenico, s katero zahteva izenačenje učiteljskih plač z uradniškimi in predujem na to povišanje. Vlada do konca aprila ni odgovorila, zato so ji postavili nov rok: 8. maj, sicer bodo začeli stavkati. Vlada je takoj v zvezi s komisariatom v Trstu in deželno oblastjo v Gorici zaupala učiteljsko vprašanje posebnemu odboru, ki ga je moral rešiti do 15. maja.²⁰

O stavkah so govorili na jesenskem zborovanju učiteljskega društva za Trst in okolico, ki je bilo 9. oktobra 1921 v Katinari. Učitelj Jože Pahor je opisal potek zadnje generalne stavke v Julijski Benečiji in poudaril, da njihovo društvo v tem primeru ni zavzelo nobenega stališča. O tem bi morali razpravljati in predlagati, da naj bi odbor društva odločal, kako ukrepati v podobnih dogodkih. Po debati so člani društva sprejeli predlog, da v primeru generalne stavke odloča Zveza slovenskih učiteljskih društev, v primeru stavke mestnih uslužbencev pa odbor društva.²¹

V začetku leta 1921 je v Učiteljskem tovariš notica o dr. Stanku Majcnu, ki je bil takrat referent v višjem šolskem svetu. Ravnateljstva šol so predlagala imenovanje profesorjev v višje »činovne« razrede, a jih ni upošteval. Ob tem notica spomni, da je dr. Majcen sin tistega profesorja Gabrijela Majcna, ki je sprožil leta

15 Stavka srednješolskih učiteljev Jul. Benečije. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 3.

16 Josip Pahor: Laške dobrote. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (16. 12.), št. 48, str. 3. Podpis: —r.

17 Josip Pahor: Učiteljska stavka v zasedenem ozemlju. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (30. 12.), št. 50, str. 3. Podpis: — r.

18 Stavka srednješolskih profesorjev končana. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

19 Štrajk meščanskih učiteljev. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

20 Štrajk goriškega italijanskega učiteljstva? *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 10, str. 4.

21 Jesensko zborovanje učiteljskega društva za Trst in okolico. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 21, str. 6.

1908 stavko dijakov na mariborskem učiteljskišču in zaključí: »Ali hoče jurist dr. Majcen izzvati sličen incident v profesorskih krogih?«²²

Leta 1938 je v Učiteljskem tovarišu izšla zgodba o učitelju, ki je sklenil varčevati, in sicer tako, da je odpovedal vse časopise. Vaščani so ga začeli spraševati o političnih dogodkih, on pa jim ni vedel odgovoriti. Ko so ga začeli spraševati o tem še otroci, je obupal in si spet kupil časopise.²³

Učiteljske in profesorske stavke v tujini

V začetku leta 1920 je Učiteljski tovariš poročal, da stavkajo učitelji v avstrijskem delu Koroške. S slabo plačo ne morejo shajati in z žalostjo gledajo čez mejo, kjer so plače le nekoliko boljše.²⁴

Učiteljski tovariš je aprila 1919 omenil, da je izbruhnila učiteljska stavka v Italiji. Zahtevajo izboljšanje gmotnega stanja in protestirajo proti pristranski podpori državnih učiteljev.²⁵

Junija je izšel obsežen prispevek o splošni stavki učiteljstva v Italiji. Učiteljske organizacije so zahtevale enotno ureditev plač in njihovo izboljšanje. Stavka se je razširila po vsej Italiji.²⁶

Naslednji mesec so bile zahteve učiteljstva sprejete, izvedena je bila enotna regulacija učiteljskih plač in s tem končana stavka.²⁷

V Italiji so učitelji izvedli enodnevno stavko 11. junija 1921. Zanje so se zavzeli tudi nekateri poslanci, vlada pa je obljubila izdelavo posebnega načrta, ki bo rešil učiteljsko vprašanje.²⁸

V začetku leta 1922 je v Učiteljskem listu novica, da se češki učitelji pripravljajo na stavko, ker s plačami komaj shajajo, zdaj pa so jim jih še znižali.²⁹

V italijanskem mestu Lecce so učitelji osnovnih šol protestirali proti šesturnemu pouku tako, da so učence zadnje pol ure pouka zaprli na hodnik. Novica se konča v hrvaščini s: »Čudan štrajk!«³⁰

V Učiteljskem tovarišu je bila jeseni 1919 kratka notica, da stavkajo učitelji v Vojvodini, dokler parlament ne bo izpolnil njihovih zahtev.³¹

Že v naslednji številki pa je bilo na prvi strani objavljeno poročilo o tej stavki. Stavkali so učitelji Bačke, Banata in Baranje. Poročilo je bilo napisano v hrvaščini, povzeto iz Narodne prosvete. Opisan je bil položaj učiteljstva, slabši od državnih

22 Dr. Majcen. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (13. 1.), št. 2, str. 3.

23 Blaž Marelá: Jože Komar štrajka. *Učiteljski tovariš*, 79, 1938/39 (17. 11.), št. 16, str. 2.

24 Učitelji štrajkajo v avstrijskem delu Koroške. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (4. 2.), št. 5, str. 2.

25 Stavka učiteljev v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (16. 4.), št. 16, str. 4.

26 Splošna stavka ljudskošolskega učiteljstva v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (18. 6.), št. 25, str. 3.

27 Generalna stavka vsega učiteljstva v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (2. 7.), št. 27, str. 5.

28 Učiteljsko gibanje v Italiji. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 14, str. 4.

29 Češko učiteljstvo pred štrajkom. *Učiteljski list*, 3, 1922, št. 2, str. 16.

30 Protest. *Učiteljski list*, 6, 1925, str. 80.

31 Štrajk vojvodinskih učiteljev. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (24. 9.), št. 39, str. 4.

uslužbencev. Ti so dobili v mesecih april, maj in junij izredne dodatke, učitelji pa nič. Na koncu članka je dodatek, da slovenski učitelji podpirajo vojvodinsko učiteljstvo, kajti: »Njihova borba bo naša borba!«³²

Na stavko so se v začetku leta 1920 pripravljali učitelji v Bosni. Poslali so deputacijo v Beograd z zahtevo, da pospeši regulacijo plač. Če ne bodo izpolnili njihovih zahtev, so sklenili stavkati.³³

V naslednji številki je Učiteljski tovariš poročal, da so učitelji dobili zagotovilo, da bodo zahtevano plačo dobili v nekaj dneh. Zato niso stavkali.³⁴

Na stavko so se pripravljali profesorji srednjih in strokovnih šol v Srbiji. 15. aprila 1923 so imeli konferenco v Beogradu, kjer so Narodni skupščini poslali resolucijo z zahtevami. Draginjske doklade, ki jih prejema, pridejo tako pozno, da niso več v sorazmerju z draginjno. Sekcija beograjskega profesorskega društva je poslala vsem pododborom poziv, naj odgovore, če žele stavkati in podati ostavko na državno službo, če vlada ne bo izpolnila njihovih zahtev. Za stavko se je izreklo 771 profesorjev, proti pa 87.³⁵

Podrobnejše poročilo o tej stavki je bilo objavljeno istega leta. 19. maja so dobili člani Udruženja profesorjev v Beogradu od prosvetnega ministrstva odgovor, da bodo njihove zahteve rešene skupaj z uradniškimi. Profesorji so nato sklenili, da se bo stavka začela 21. maja, ter podali ostavko na državno službo. Stavkalo je nad osemsto profesorjev, pridružili so se jim tudi visokošolski profesorji. V Beogradu so bile zaprte vse gimnazije, razen velike gimnazije.³⁶

V Črni gori je »učiteljsko sindikalno veće« pozvalo učitelje, naj 7. junija ustavijo delo zaradi dnevnic. Minister prosvete je na to odgovoril, da so jim povišali dnevnice za 25 odstotkov, če pa bodo opustili delo, se bodo njihova delovna mesta obravnavala kot izpraznjena.³⁷ Konec junija 1920 so poročali, da je stavka učiteljev v Črni gori končana. Učitelji so hoteli enake plače, kot jih imajo učitelji v Srbiji. Na njihovo zahtevo so jim odgovorili, da morajo počakati, dokler ne bo uveljavljen zakon, ki bo uredil vprašanje vseh plač v Jugoslaviji.³⁸

Leta 1926 je izšel v Učiteljskem tovarišu članek o materialni borbi učiteljstva pri nas in v tujini. Naš učitelj meni, da mora mnogo delati in malo zahtevati, angleški učitelji pa so čisto drugačni. V Lawestopftu so začeli pouk šele po enajst-mesečni stavki, v kateri so zmagali. Bilo je sicer nekaj stavkokazov, vendar kakih 1500 otrok ni prišlo v šole, ki so jih ti vodili. Delavci so organizirali svoje učilnice, v katerih so se otroci učili enajst mesecev. Učiteljstvo je »odneslo lovoriko iz tega častnega stanovskega boja«.³⁹

32 Učiteljski štrajk v Vojvodini. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (1. 10.), št. 40, str. 1.

33 Bosansko učiteljstvo v štrajku? *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (18. 2.), št. 7, str. 6.

34 Štrajk v Bosni. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (25. 2.), št. 8, str. 5.

35 Profesorji za štrajk. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (17. 5.), št. 20, str. 4.

36 Pred resnimi koraki. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (24. 5.), št. 21, str. 1.

37 Štrajk učiteljstva v Črni gori. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (24. 6.), št. 25, str. 4.

38 Stavka učiteljstva v Črni gori končana. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (26. 6.), št. 26, str. 4.

39 Molislav Rudež: Materialna borba učiteljstva pri nas in drugje. *Učiteljski tovariš*, 66, 1926 (3. 6.), št. 22, str. 1–2.

Leta 1935 so imeli francoski učitelji večkrat opraviti s policijo, ker je prosvetni minister upošteval razne anonimne ovadbe. Učitelji so protestirali in se zavzeli za to, da je šola nevtralna in učitelj svoboden. Zagrozili so s stavko, če bosta vojska in policija kontrolirali njihovo delo.⁴⁰

V začetku leta 1941 je v Učiteljskem tovarišu notica o stavki učiteljev v Mehiki. Stavkali so štiri tedne, nato pa organizirali »gladovni pohod« iz Toluca v glavno mehiško mesto, da tako protestirajo proti guvernerju. Stavka je izbruhnila, ker je bila njihova zahteva po višjih plačah zavrnjena, v njej je sodelovalo dvanajst tisoč učiteljev.⁴¹

Splošno o učiteljskih stavkah

Na koncu leta 1919 je bil v Učiteljskem tovarišu objavljen članek o učiteljskih stavkah. V začetku je zapisano: »Predsodki, da učiteljstvo ne sme posegati po skrajnem sredstvu stavke in pretirani idealizem, ki je vladal v tem oziru do šolstva, je pričel padati. Vojna je prinesla tudi v učiteljski stan novo orijentacijo in samozavest. Giblje se učiteljstvo vseh narodov in simptomi in zahteve so skoro povsod enake.« Za tem omenja stavko italijanskega učiteljstva v Trstu, ki se ji je pridružilo tudi slovensko učiteljstvo, sledi spomin na stavko vojvodinskih učiteljev, stavko nemško-štajerskega učiteljstva ter znova stavko italijanskega in hrvaškega učiteljstva v Istri. Tudi pri nas je bila razglašena stavka srednješolskih profesorjev, združena s stavko državnega uradništva, ki se ji je pridružilo še ljubljansko učiteljstvo s triurno stavko. Nazadnje pa omenja, da so pričeli stavkati tudi profesorji v Gorici, ker že od septembra niso dobili plač.⁴²

Tudi leta 1920 je Josip Bernot, ravnatelj osnovne šole v Žalcu, napisal daljši članek o učiteljskih stavkah. V njem piše, da je tipičen pojav povojnega časa v vseh državah stavka na stavko. Podrobno je razložil pojem stavke s posameznimi poglavji: položaj podjetnika med stavko, država kot podjetnik, službena prisega, državna avtoriteta. Nazadnje se je posvetil učiteljski stavki, ki po njegovem udari samo mladino, ne pa krivca zanjo. Učitelj zato ne sme stavkati, lahko samo demonstrira. Učitelj ni brez orožja »ima pa drugo krasno orožje, to je prosveta«. Učitelj lahko deluje v šoli in zunaj nje, širi obzorje in pokaže resnično vrednost dela in spoštovanje do njega. Naj bo v zvezi s proletariatom in ga podpira v njegovih organizacijah in boju zoper krivice. Če se ga učiteljem posreči organizirati, potem se bo prenehalo izkoriščanje vseh delavnih ljudi.⁴³

Drago Hude je leta 1920 predlagal, da učitelji ustanovijo svojo profesionalno organizacijo učiteljski sindikat. V Avstriji so bili slovenski učitelji osamljeni, v

40 V Franciji. *Učiteljski tovariš*, 76, 1935/36 (1. 8.), št. 3, str. 4.

41 Pohod mehiških učiteljev v glavno mesto. *Učiteljski tovariš*, 81, 1940/41 (23. 1.), št. 20, str. 4.

42 Učiteljski štrajki se pojavljajo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (31. 12.), št. 44, str. 2.

43 Josip Bernot: Učiteljstvo in stavka. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (11. 2.), št. 6, str. 1–2.

Jugoslaviji pa jih prosvetni minister Marinković ni upošteval, ampak jih je podcenjeval. Njihovi nasprotniki so trdili, da niso upoštevani, ker ne morejo stavkati. Če bi, bi bila država vesela, ker bi jih ne plačevala, kmetje veseli, ker ne bi bilo treba pošiljati otrok v šolo, stavka bi bila tako vsem v veselje.⁴⁴

Leta 1921 je bilo objavljeno pojasnilo, da je Poverjeništvo UJU v Ljubljani član Osrednje zveze javnih nameščencev in da jih je vedno podpiralo tudi pri protestni stavki. Zdaj pa je učiteljska zveza v Ljubljani postala del enotne državne organizacije učiteljstva Udruženja v Beogradu in se je tudi odločilo zanjo, a bo še naprej solidarno tudi z državnim uradništvom.⁴⁵

Po končani prvi svetovni vojni je leta 1926 v Učiteljskem tovarišu izšel članek o stavkah učiteljstva. V Angliji so po vojni učitelji že štirikrat stavkali, podprli so jih tudi starši. Leta 1921 je stavkalo vse učiteljstvo v Italiji in uspelo z zahtevami. Na Portugalskem in Romuniji so se učitelji udeležili stavke državnih uradnikov. V Lodzu na Poljskem so stavkali učitelji osnovnih in srednjih šol. Na Saškem v Leipzigu so stavkali 15. februarja 1919. Avgusta 1925 je sindikat francoskega učiteljstva priredil enodnevno stavko, enourno stavko pa so leta 1922 izvedli v Bruslju v Belgiji.⁴⁶

Dijaške stavke na Slovenskem

Učiteljski tovariš leta 1919 omenja stavko dijakov v Ljubljani leta 1914. En dan niso prišli v šolo, ker šolska oblast ni dovolila Gosposvetske šolske slavnosti. Profesor Adolf Robida je takrat napisal, da je bil to prvi poskus Srbov za osvoboditev Slovenije. Notica se konča: »Kakor nas učita zgodovina in Robida, je izgubil zaradi štrajka Karel – krono!«⁴⁷

Učiteljski list je leta 1924 dvakrat poročal o stavki na učiteljišču v Tolminu. Dijaki so stavkali proti profesorju Alojzu Paulinu, zato so tri izključili. Ena dijakinja pa je odgovornost za stavko prevzela, kar so v dopisu napisali, da je to dekle višje kot drugi sodniki »predrznih štrajkavcev«.⁴⁸

Na ta dopis je poslalo Učiteljskemu listu predsedništvo tolminskega učiteljišča razlago tega dogodka. Stavkali so zaradi izredno stroge klasifikacije profesorja Pavlina. Nekateri dijaki so dobili oceno, čeprav niso bili vprašani. Nekateri profesorji so bili proti stavki, drugi pa so jo podpirali. Izključeni so bili trije dijaki. Komentar uredništva lista je bil, da bi se dalo vse urediti s pravočasnimi pogovori,

44 Drago Hude: Združenje sindikatov. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920, (25. 2.), št. 8, str. 1–2.

45 Ivan Dimnik: Osrednja zveza javnih nameščencev in učiteljstvo. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (4. 8.), št. 32, str. 1. Podpis: —k.

46 O stavkah učiteljstva po vojni. *Učiteljski tovariš*, 66, 1926 (3. 6.), št. 22, str. 2.

47 Kdaj je bila srbska glavna izkušnja za osvoboditev Slovencev? *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (11. 6.), št. 24, str. 4.

48 Stavka na učiteljišču! *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 56.

tako pa je ta »vzgojna zadeva žalost in ima svojo veličino dejstvo, da je ena izmed gojenk tudi danes še pripravljena vzeti nase krivdo treh žrtev«.49

Ob 30. obletnici prve mature na koprskem učiteljišču leta 1936 je izšel članek v Učiteljskem tovarišu. Spomnili so se, da so bili dijaki narodnostno zavedni in so zaradi žaljenja italijanskega učitelja razglasili stavko, ki so jo podprli tudi nekateri profesorji.50

Tri leta kasneje je izšel članek ob 30. obletnici prve mature v slovenščini. Tudi v njem se je avtor spomnil na stavko učiteljišnikov v Kopru. Zahtevali so slovensko učiteljišče in odpravo nemščine kot učnega jezika. Uspeli so in tako so koprski maturanti 1909 opravljali maturo v slovenščini.51

Dijaške stavke v tujini

24. marca 1919 so začeli stavkati dijaki na realni gimnaziji v Bjelovarju. Razlog je bil »nazadnjaško ravnanje profesorjev in ravnateljev, ki so napravili iz šole — temnico«.52

3. maja 1919 so stavkali dijaki zagrebške gimnazije, ker so upokojili enega najboljših profesorjev dr. Rudolfa Horvata. Upokojili so ga, ker je ugovarjal takratnem ministru Pribičeviću.53

Leta 1937 so stavkali dijaki učiteljišča v Petrinji in se zaprli v šolsko poslopje. Razen treh dijakov so bili vsi kaznovani. Nekateri izključeni za dve do pet let, eden izključen iz vseh šol, dva pa za vedno iz petrinjskega učiteljišča. Učiteljišče so jeseni zaprli.54

Ob koncu leta 1920 je napisala učiteljica Marija Godec obširen članek o socialističnem gibanju med srbskim učiteljstvom. Napisala ga je po obisku v Beogradu, kjer jo je presenetilo, koliko učiteljev je med socialisti. Dobila je tudi knjižico Draga Mihajlovića Za orientacijo učiteljstva, kjer je obširen prispevek o stavki učiteljišnikov v Skopju. Po tej stavki so stavkali tudi profesorji in zahtevali izključitev krivcev za stavko. Tisk je odobral le zahteve učiteljev, kar so učitelji komunisti izrabili in bodrili dijake, naj v svojem prihodnjem poklicu delujejo v socialističnem smislu.55

Ob koncu leta 1936 je Učiteljski tovariš objavil kratko vest, da so dijaki na sarajevski srednji tehnični šoli zasedli šolsko poslopje in »se zabarikadirali« v njem.56

49 Stavka na tolminskem učiteljišču. *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 79.

50 Bivše učiteljišče v Kopru. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (1. 10.), št. 10, str. 2–3.

51 Josip Ribičič: Bežna misel ob tridesetletnici. *Učiteljski tovariš*, 80, 1939/40 (7. 9.), št. 5, str. 3.

52 Štrajk na realni gimnaziji v Belovaru. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (9. 4.), št. 15, str. 6.

53 Politiška stavka na zagrebški gimnaziji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (14. 5.), št. 20, str. 4.

54 Dijaki učiteljišča v Petrinji. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (22. 4.), št. 36, str. 3.

55 Marija Godec: Socijalistični pokret med srbskim učiteljstvom. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (16. 12.), št. 48, str. 1–2.

56 Na sarajevski srednji tehnični šoli je izbruhnil štrajk. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (10. 12.), št. 20, str. 3.

Učiteljski tovariš je objavil pismo iz Amerike o tamkajšnjem šolstvu. Na šolah so glavni učenci, in če je učiteljica prestroga, otroci stavkajo. V New Yorku imajo tako stavko večkrat, starši pa jih podpirajo.⁵⁷

Stavke staršev in otrok

V dopisu o zborovanju Učiteljskega društva kranjskega okraja leta 1920 je učitelj Josip Lapajne napisal, da se je v okraju razširilo več šol. To je vzbudilo nejevoljo sovražnikov šol in bi kmalu privedlo do fizičnih napadov na učitelje. Tako je omenil, da sta okrajni glavar in nadzornik preprečila tudi »šolski štrajk« v Cerkljah. Menil je, da bi se morali učitelji bolj povezovati in ščititi vsakega svojega člana.⁵⁸

Šolska stavka se je zgodila leta 1925 v Šentvidu nad Ljubljano. Premestili so dve učiteljici, zato je bilo 11. februarja protestno zborovanje, na katerem so starši sklenili, da ne bodo pošiljali otrok v šolo, dokler se učiteljici ne vrneta. Stavka je bila potem 12. in 13. februarja. Starše so k stavki hujskali tudi župan in občinski odborniki. Veliki župan ljubljanske oblasti je zato razpustil občinski odbor in denarno kaznoval starše, ki niso pustili otrok v šolo.⁵⁹

Ob koncu šolskega leta 1935/36 so Nemci v Koprivniku na Kočevskem izvedli »šolski štrajk« in niso pustili otrok v šolo. S tem so preprečili vidovdansko proslavo.⁶⁰

Po vojni so v Istri začeli ustanavljati italijanske šole, zato so hrvaški otroci stavkali in jih je pouk obiskovalo do 15. V Medulinu so matere karabinjerjem izjavile, da ne bodo nikdar pošiljale otrok v njihove šole.⁶¹

V začetku šolskega leta 1919/20 je na Dunaju zborovalo društvo »Komenskega« in hotelo vpisati otroke v češke šole. Dunajska občina je sklenila, da kljub mirovni pogodbi ne bo nič storila za češke šole, saj češke otroke sprejemajo v svoje šole. Člani društva so napovedali še en shod za pravice češke manjšine; če ne bi uspeli, pa so napovedali stavko na način, da ne bodo pošiljali otrok v šolo.⁶²

Češkoslovaški otroci so na Dunaju stavkali šest mesecev, v začetku šolskega leta 1919/20 pa se je stavka ugodno končala. Tem šolarjem so bila na razpolago šolska poslopja v 7 okrajih.⁶³

57 Iz amerikanskega pisma. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (19. 8.), št. 31, str. 4.

58 Josip Lapajne: Učiteljsko društvo kranjskega okraja. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (23. 6.), št. 26, str. 3.

59 Energični ukrepi državne uprave proti štrajku šolskih otrok. *Učiteljski tovariš*, 65, 1925 (19. 2.), št. 7, str. 1–2.

60 V Koprivniku pri Kočevju. *Učiteljski tovariš*, 76, 1936/37 (3. 9.), št. 7, str. 4.

61 Laške šole. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (4. 3.), št. 9, str. 4.

62 Nemci ne dajo šol v kljub mirovni pogodbi. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (24. 9.), št. 39, str. 4.

63 Stavka češkoslovaških otrok na Dunaju. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 13, str. 4.

O istem je poročal tudi Učiteljski tovariš.⁶⁴

V Strašnicah, predmestju Prage, je odbor zastopnikov staršev sklenil, da ne bodo pošiljali otrok v šolo, dokler ne bodo tlakovali ceste. Zdaj morajo otroci hoditi v šolo po blatu.⁶⁵

V Čehoslovaški pa so Čehi zapirali nemške šole, zato so Nemci napovedali 8. in 9. oktobra 1920 splošno stavko, ki naj jo starši dosledno izvedejo.⁶⁶ To stavko so nato tudi izvedli.⁶⁷

V Mehiki je leta 1935 katoliško usmerjeno Narodno združenje staršev pričelo šolsko stavko proti socialističnemu šolskemu sistemu. Zato so sklenili otrokom poiskati učitelje, ki bi poučevali skupaj po deset otrok. Od teh jih bo sedem plačevalo za učiteljski honorar, trije pa bodo sprejeti brezplačno. Načelnik združenja je poslal okrožnico s pojasnilom, da pomeni ta akcija odpor proti enostranskemu brezbožnemu šolskemu sistemu. Tako so hoteli zavarovati vzgojo otrok in »brezmejno zlo, ki bo posledica takega sistema«.⁶⁸

V švicarski vasi v kantonu Tessinu v Genfu se je učiteljica zamerila vaščanom, ti pa so na pristojno šolsko oblast poslali vlogo, naj jim dajo drugo učiteljico. Šolska oblast je njeno delo pregledala in ni našla ničesar spornega. Vaščani so zato nehali pošiljati otroke v šolo. Učiteljica pa je vztrajala v šoli, v svojih učnih urah, čeprav v praznem razredu. Tudi ko so ji odnesli šolske klopi, je prišla in tam stala določene šolske ure. Zato so jo kmalu tudi vaščani začeli ceniti in umaknili vlogo za drugo učiteljico.⁶⁹

Slovenski učitelj se je spomnil na »molitveni štrajk«, ki so ga izvedli leta 1917 otroci v Poznanju, ker niso hoteli moliti v nemščini.⁷⁰

Splošne in druge stavke

V začetku leta 1919 je Učiteljski tovariš objavil Tržaško pismo, v katerem učitelj in pesnik Janko Samec opisuje prvotno navdušenje ljudi nad koncem vojne in svobodo, ki so jo kmalu zasenčile visoke cene. V pismu omenja, da mestni uslužbenci zahtevajo izplačila v lirah, ker pa niso uspeli ne na magistratu ne pri guvernerju, bo deputacija odšla v Rim. Če tudi tam ne bo ugodnega odgovora, bo spet splošna stavka, kot je že bila septembra leta 1918.⁷¹

Slovenski učitelj v svojem sporočilu bralcem dvakrat omenja tiskarsko stavko. V prvi polovici leta 1919 je list izhajal redno mesečno, ob koncu leta pa je

64 Stavka čehoslovaških otrok na Dunaju končana. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (3. 6.), št. 22, str. 3.

65 Šolski štrajk zaradi slabih cest. *Slovenski učitelj*, 32, 1931, str. 62.

66 Nemško šolsko vprašanje v Čehoslovaški republiki. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 10.), št. 38, str. 3.

67 Šolski štrajk na Češkem. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (14. 10.), št. 39, str. 3.

68 Anton Čadež: »Domače šole«. *Slovenski učitelj*, 36, 1935, str. 72. Podpis: A. Č.

69 Ema Deisinger: Neupogljiva učiteljica. *Slovenski učitelj*, 37, 1936, str. 175–176. Podpis: E. D.

70 Bogomil Medvešček: Teorija in praksa. *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 186.

71 Janko Samec: Tržaško pismo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (11. 1.), št. 3, str. 3. Podpis: —c.

prišlo do tiskarske stavke, ki je trajala skoraj dva meseca. Zato so list končali s številko 9 in povišali naročnino.⁷²

To tiskarsko stavko omenja tudi Učiteljski tovariš. Dopisnikom so sporočili, da ne morejo objaviti vseh dopisov. Izpustiti so morali društvena poročila in vse dopise, ki niso bili postavljeni pred tiskarsko stavko.⁷³

Naslednjega leta ob 60-letnici izhajanja Učiteljskega tovariša so v jubilejni številki omenili novembrsko tiskarsko stavko, zaradi katere so morali zvišati naročnino za list.⁷⁴

Omenjali so jo tudi na občnem zboru Slomškove zveze 27. decembra 1922. Uprava je morala zaradi nje izdajanje lista omejiti.⁷⁵

Tudi leta 1935 so iz Učiteljske tiskarne sporočili, da čitanke za osnovne šole še niso natisnane zaradi stavke grafičnega delavstva.⁷⁶

Železničarsko stavko je v svojem članku omenil dr. Karel Ozvald. Napisal je, da se je leta 1920 snovala železničarska stavka in neki železničar je takrat dejal: »Ako nastopimo mi, bo svet strmel, kajti od nas zavisi – vse!« Resnica pa bi bila, če bi namesto »vse« rekel »veliko«.⁷⁷

Učiteljski list v Trstu je omenil tudi pošgarsko stavko, zaradi katere so morali dostaviti revijo z zamudo.⁷⁸

V Zagrebu leta 1919 ni vozila električna železnica, ker so stavkali več mesecev.⁷⁹

Poleti 1923 so se slovenski učitelji odpravljali na izlet v Dalmacijo, Bosno in Srbijo. Organizator jih je opomnil, da se morda ne bodo mogli voziti po morju, ker bodo mornarji stavkali.⁸⁰

Viri in literatura

Viri

Popotnik 1918–1941

Slovenski učitelj 1918–1944

Učiteljski list 1920–1926

Učiteljski tovariš 1918–1941

72 Članom in prijateljem Slomškove zveze. *Slovenski učitelj*, 21, 1920, str. 20.

73 Cenjene dopisnike ...*Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (17. 12.), št. 43, str. 6.

74 Iz naše organizacije. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 1.), št. 1, str. 11.

75 Občni zbor Slomškove zveze. *Slovenski učitelj*, 24, 1923, str. 29.

76 Učiteljska tiskarna, *Učiteljski tovariš*, 76, 1935/36 (29. 8.), št. 5, str. 4.

77 Karel Ozvald: O vzgoji in vzgojevalcih. *Popotnik*, 52, 1921, str. 5.

78 Šolske vesti. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

79 Rudolf Dostal: Spomini na Beograd. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 1.), št. 1, str. 21.

80 Slavko Mrovlje: Počitniški izlet. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (26. 7.), št. 30, str. 4.

Povzetek

Naši pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list in Popotnik so poročila o stvkih objavljali največkrat v rubrikah Iz Jugoslavije in Splošne vesti. Največkrat so pisali o stvkih učiteljev in profesorjev. Ti so stavkali zaradi premajhnih plač, draginjskih doklad in ker so hoteli enake plače kot državni uslužbenci. S stvkami so večkrat samo zagrozili. Ko so oblasti izpolnile njihove zahteve, pa jih niso izvedli. Največkrat so bili uspešni.

Zanimiv je podatek iz francoskih šol, kjer so učitelji stavkali, ker sta policija in vojska kontrolirali njihovo delo. Zahtevali so, naj bo šola nevtralna, učitelj pa svoboden. Učiteljstvo je v stvkih večkrat podprlo tudi delavstvo.

Dijaki so stavkali zaradi profesorjev. Nekateri so bili prestrogi in jih žalili, ponekod so odpustili njihovega najljubšega profesorja. Stavkali so tudi zaradi narodnostnih vprašanj. Dijaške stavke so se ponavadi končale z izključitvami iz šole: ali za več let ali za vedno.

Starši niso hoteli pošiljati otrok v šolo iz različnih razlogov. Nekateri zato, ker niso dobili šol v svojem jeziku, večkrat pa zato, ker so premestili učiteljice in se niso sprijaznili z novimi. Enkrat so stavkali tudi zato, ker niso tlakovali ceste v šolo in so otroci morali hoditi po blatu.

Starši so bili zaradi stvk večkrat denarno kaznovani.

Stavke so bile zelo različno dolge, nekatere so trajale nekaj ur, en dan, en teden, mesec, na Angleškem celo enajst mesecev.

Pedagoški listi so omenjali tudi stavke tiskarjev, poštarjev, železničarjev in mornarjev.